

ŠIAURĖS MINISTRŲ TARYBOS
TYRIMO APŽVALGA

PASITIKĖJIMAS – ŠIAURĖS ŠALIŲ AUKSAS

Šiaurės regionas išsiskiria aukščiausiu socialiniu pasitikėjimu visame pasaulyje, toks pasitikėjimas yra naudingas ekonomikai, piliečiams ir bendrai visuomenei. Šioje apžvalgoje aptariamos priežastys, kurios lėmė, kad socialinis pasitikėjimas Šiaurės regione pasiekė tokį aukštą lygį ir kokie veiksniai šiandien tokiam pasitikėjimui kelia grėsmę

Šiaurės ministrų tarybos
biuras Lietuvoje

Pasitikėjimas – Šiaurės šalių auksas

Ulf Andreasson

ISBN 978-92-893-5037-2 (PRINT)

ISBN 978-92-893-5038-9 (PDF)

ISBN 978-92-893-5039-6 (EPUB)

<http://dx.doi.org/10.6027/ANP2017-737>

ANP 2017:737

© Šiaurės ministrų taryba 2017

Šiaurės šalių bendradarbiavimas

Šiaurės šalių bendradarbiavimas yra viena didžiausių pasaulyje regioninio bendradarbiavimo formų, apimanti Daniją, Suomiją, Islandiją, Norvegiją, Švediją, Farerų salas, Grenlandiją ir Alandus.

Šiaurės šalių bendradarbiavimas turi tvirtas tradicijas politikos, ekonomikos ir kultūros srityje. Jis atlieka svarbų vaidmenį Europos ir tarptautinio bendradarbiavimo srityje bei siekia sukurti tvirtą Šiaurės šalių bendruomenę stiprioje Europoje.

Šiaurės šalių bendradarbiavimas siekia apginti Šiaurės šalių ir regioninius interesus bei principus pasaulinėje bendruomenėje. Bendros Šiaurės šalių vertybės padeda šiam regionui įtvirtinti savo poziciją kaip vieno novatoriškiausių ir konkurencingiausių regionų pasaulyje.

Šiaurės ministrų taryba

Ved Stranden 18

DK-1061 Copenhagen K

Leidinius galima atsisiųsti internete adresu: www.norden.org/nordpub

PASITIKĖJIMAS –
ŠIAURĖS ŠALIŲ
AUKSAS

Turinys

7	Pratarmė
8	Santrauka
10	Įvadas
10	Pasitikėjimo sąvoka
11	Pasitikėjimo nauda
13	Šiaurės šalių pasitikėjimas
14	Pasitikėjimo stiprinimas Šiaurės šalyse
18	Grėsmės pasitikėjimui Šiaurės šalyse
20	Išvados
22	Šaltiniai

”

Galima teigti, kad tokie socialiniai modeliai, kokie yra Šiaurės šalyse, negalėtų egzistuoti, jei piliečiai netikėtų, kad kiti taip pat prisidės prie ekonomikos per mokesčių sistemą, ir jei netikėtų, kad valdžios institucijos teisingai ir veiksmingai tvarkys mokesčių įplaukas ir nebus korumpuotos.

Pratarmė

Šioje apžvalgoje nagrinėjama pasitikėjimo, o tiksliau, socialinio pasitikėjimo tema; pastaraisiais dešimtmečiais ši tema susilaukė itin didelio dėmesio. Pasitikėjimas taip pat yra itin tvirtas Šiaurės šalių bendruomenės pagrindas. Kalbant apie socialinį pasitikėjimą tarp gyventojų Šiaurės regionas yra laikomas pasauliniu lyderiu. Išsami šios srities mokslinė literatūra rodo, kad aukštas socialinio pasitikėjimo lygis, ko gero, yra svarbiausias visuomenės turtas. Todėl, kaip rodo šios ataskaitos pavadinimas, pasitikėjimas galėtų būti perkeltine prasme vertinamas kaip Šiaurės šalių auksas.

Šioje apžvalgoje pateikiama keletas faktų, iliustruojančių, kaip Šiaurės regionui pavyko išvystyti tokį aukštą pasitikėjimo lygį. Trumpai tariant, tai yra daugelio visuomeninių procesų rezultatas, kai kurie iš šių procesų siekia senus laikus, o kiti yra labiau būdingi šiems laikams. Šioje apžvalgoje daugiausia dėmesio skiriama istoriniam visuomeninių organizacijų vaidmeniui Šiaurės šalyse. Sklandžiai veikiančios ir sąžiningos visuomeninės institucijos, korupcijos nebuvimas ir bendri gerovės valstybės aspektai yra labai svarbūs pasitikėjimo lygiui. Vienas iš specialių ataskaitoje aptariamų aspektų yra visuomeninių organizacijų ir valstybės santykis, kuris Šiaurės šalių kontekste yra itin svarbus.

Apžvalgoje taip pat aptariamos grėsmės, kylančios socialiniam pasitikėjimui Šiaurės regione. Nepaisant to, kad susiduriama su rimtais sunkumais, socialinio pasitikėjimo visuomenėje ateitis nėra nulemta likimo; daugeliu atžvilgių ji priklauso nuo politikų ir kitų sprendimus priimančių asmenų veiksmų.

Šią apžvalgą parengė Ulf Andreasson iš Šiaurės ministrų tarybos sekretoriato politikos analizės skyriaus. Tai yra ataskaitų serijos dalis, kurios tikslas – atkreipti dėmesį į Šiaurės šalių požiūriu svarbias dabartines problemas.

Kopenhaga, 2017 m. balandis

Dagfinn Høybråten

Generalinis sekretorius,
Šiaurės ministrų taryba

FOTO: SCANPIX.DK

Santrauka

Visų mokslinių tyrimų rezultatai rodo, kad Šiaurės visuomenėms būdingas aukštas socialinio pasitikėjimo lygis. Pasitikėjimo lygis nėra aukštas savaime – jis išskiria Daniją, Suomiją, Islandiją, Norvegiją ir Švediją iš likusio pasaulio, jokios kitos šalys nepasiekia to paties lygio.

Socialinis pasitikėjimas ekonomikai turi įvairiapusę naudą. Visuomenėje, kuriai būdingas aukštas socialinio pasitikėjimo lygis, yra mažiau formalumų, konfliktų ir teisinių procesų. Ekonominiu požiūriu, socialinis pasitikėjimas mažina ekonominės veiklos išlaidas, t.y. su sutarčių įvykdymo užtikrinimu susijusias išlaidas. Skaičiavimai rodo, kad socialinio pasitikėjimo padidėjimas dešimčia procentinių punktų gali padidinti šalies ekonominį augimą puse procentinio punkto.

Pasitikėjimas turi įtaką ne tik ekonomikai – moksliniai tyrimai rodo, kad jis turi ir socialinę naudą. Daugiau pasitikintys žmonės yra labiau linkę manyti, kad jie gali geriau kontroliuoti savo gyvenimą ir geriau išnaudoti gyvenimo suteikiamas galimybes. Pasitikėjimas taip pat laikomas svarbiu veiksniu, skatinančiu visuomeninę veiklą, mažinančiu nusikalstamumą ir didinančiu individualią laimę.

Todėl aukštą socialinio pasitikėjimo lygį galima pagrįstai vadinti Šiaurės aukso tiek atskiriems individams, tiek visuomenei. Pasitikėjimas nėra natūralus išteklius savaime, tai išteklius, kuris per ilgą laiką susiformavo sąveikaujant įvairiems visuomeniniams procesams. Šioje apžvalgoje išskiriami du aspektai, susiję su valstybės vaidmeniu ir visuomeninių organizacijų veikla. Nors organizacijų steigimas atliko svarbų vaidmenį ankstesniame istoriniame etape, kuris iš esmės sutapo su Šiaurės šalių perėjimu nuo žemės ūkio prie pramoninės visuomenės, pastaraisiais dešimtmečiais svarbesnį vaidmenį atlieka valstybė.

XIX a. Šiaurės regione susiformavusios visuomeninės organizacijos, dažnai apibūdinamos kaip „visuomeniniai judėjimai“, dažniausiai buvo savanoriškos, vietinės ir suformuotos savanoriškos narystės pagrindu, o jų sprendimų priėmimo procesai buvo paremti demokratiniais principais. Šiomis savybėmis pasižyminčios organizacijos Šiaurės regione buvo sutinkamos kur kas dažniau negu kitose šalyse. Visuomeninės organizacijos buvo klajai, išlaikantys visuomenę vieningą, ir skatino stiprias vietas pasitikėjimo ir pagarbos normas. Šios organizacijos padarė didelę įtaką Šiaurės šalių visuomenėms.

Atliktas valstybės vaidmens tyrimas rodo, kad visuomeninių institucijų veiksmus visuomenė laiko teisingais ir kad korupcijos lygis valstybėje yra žemas, ypač pastaraisiais dešimtmečiais. Kitas svarbus veiksnys yra bendra gerovės valstybė, pasitarnavusi siekiant užkirsti kelią skurstančių visuomenės sluoksnių susidarymui. Dar vienas teigiamas veiksnys yra tas, kad valstybė siekė gerinti gyventojų išsilavinimo lygį.

Svarbus veiksnys, skatinantis socialinį pasitikėjimą Šiaurės regione, buvo valstybės ir organozacijų santykiai. Pastarosios buvo kaip platforma, leidusi atskiriems piliečiams daryti politinę įtaką; tai padidino pasitikėjimą valdžios institucijomis ir kitomis visuomeninėmis institucijomis, o tai ilgainiui padidino socialinį pasitikėjimą. Valstybė taip pat buvo atvira organizacijoms nepaistant to, kad daugeliu atvejų šios organizacijos kritiškai vertino centrinę politiką.

Dar vienas reikšmingas didelį socialinį pasitikėjimą Šiaurės šalių visuomenėje lemiantis ir teigiamą įtaką ekonomikai darantis dalykas yra tai, kad valstybė veikia skaidriai ir sąžiningai, vadovaudamasi doros principais, o tai savaime turi teigiamą poveikį. Analizuojant Šiaurės šalių ekonominę sėkmę šis veiksnys yra laikomas pagrindiniu.

Daugeliu atveju pasitikėjimas yra jėga, sutelkianti Šiaurės šalių visuomenę. Tikėtina, kad susilpnėjęs socialiniam pasitikėjimui Šiaurės šalių visuomenės prarastų daugiau negu kitų šalių visuomenės; ir taip yra ne dėl to, kad Šiaurės šalyse pasitikėjimo lygis yra aukščiausias, bet dėl to, kad šių šalių socialinis modelis, o būtent visuomenės sutartis, yra pagrįstas aukštu socialinio pasitikėjimo lygiu.

Įvadas

Ekonomistas Lars Calmfors ištyrė, kuo Švedija, Norvegija, Danija, Suomija ir Islandija išsiskiria iš kitų pasaulio šalių. Jis priėjo išvados, kad laikui bėgant vis sunikiau Šiaurės šalių visuomenę iš esmės išskirti iš kitų Europos šalių. Daugelyje kitų šalių taip pat yra taikomi dideli mokesčiai, yra sukurtos dosnios socialinio aprūpinimo sistemos, jos turi didelius viešuosius sektorius ir daug apimančias kolektyvines sutartis darbo rinkoje – tai savybės, kurios yra istoriškai būdingos Šiaurės šalims. Be to, Šiaurės šalys tapo labiau skirtingos tose srityse, kuriose anksčiau turėjo daug panašumų, pavyzdžiui, ribinių mokesčių atžvilgiu bei viešojo sektoriaus dydžio ir BNP santykio atžvilgiu.

Nors Šiaurės šalys dabar yra mažiau išskirtinės ir homogeniškos nei anksčiau, apie Šiaurės šalių modelį kalbėti vis tiek yra prasminga.

Vis dėlto Calmfors teigia, kad tokie veiksniai kaip pajamų lygybė, didelis užimtumas (ypač tarp moterų ir pagyvenusių žmonių), maža valstybės skola, didelis dėmesys darbo rinkos lankstumui, didelės investicijos į žmogiškąjį kapitalą ir didelė viešajame sektoriuje dirbančių gyventojų dalis vis dar leidžia kalbėti apie Šiaurės šalių modelį. Calmfors taip pat atkreipia dėmesį į vieną sritį, kurioje Šiaurės šalys ženkliai skiriasi nuo kitų šalių – pasitikėjimo. Jokiu kitame pasaulio regione pasitikėjimas nėra toks aukštas, kaip Šiaurės šalyse.¹

Šiaurės regionas išsiskiria aukščiausiu pasitikėjimo lygiu visame pasaulyje.

Šio dokumento tikslas – ištirti pasitikėjimą, ypač socialinį pasitikėjimą, Šiaurės regione. Kuo Šiaurės šalys skiriasi nuo kitų panašių šalių, kokią įtaką pasitikėjimas turi Šiaurės šalių visuomenėms, kaip atsirado pasitikėjimas ir su kokiomis grėsmėmis jis susiduria? Siekiama ne pateikti išsamią dabartinių šios srities mokslinių tyrimų apžvalgą, bet skatinti diskusijas. Mes teigiame, kad pasitikėjimas yra turbūt svarbiausias Šiaurės šalių visuomenių turtas – Šiaurės šalių auksas – ir yra pagrindinis veiksnys, leidžiantis paaiškinti šiuolaikinius Šiaurės šalių laimėjimus tiek socialiniu, tiek ekonominiu požiūriu. Kitas dalykas, kurį pabrėžiame, yra tai, kad pasitikėjimo visuomenėje kūrimas ir išlaikymas nėra neįmanomas, jis priklauso nuo sprendimus priimančių asmenų veiksmų.

Pasitikėjimo sąvoka

Nuo XX a. devintojo dešimtmečio pasitikėjimas buvo daugybės tyrimų objektas, daugumą jų atliko sociologai ir ekonomistai. Pasitikėjimas dažnai laikomas visuomenės socialinio kapitalo dalimi. Pasak vieno garsiausių šios srities mokslininkų, Robert Putnam, socialinį kapitalą reikėtų vertinti kaip normų, pasitikėjimo ir tinklų visumą.²

Pasitikėjimas yra esminis socialinio kapitalo elementas

Istoriškai pasitikėjimo tyrimai sutapdavo su neoklasikine ekonomikos teorija, nes ji yra pagrįsta šiek tiek kitokiais kiekvieno asmens sprendimų motyvais, būdingais neoklasikinei tyrimų tradicijai. Ženklių pasitikėjimo tyrimų pagausėjimą pastaraisiais metais iš dalies lemia neoklasikinės tyrimo teorijos aiškinimo modelių trūkumai. Reaguodami į šiuos trūkumus neoklasikai pateikė įvairiais motyvais paremto sprendimų priėmimo pavyzdį, o dabar mėginama integruoti, pavyzdžiui, pasitikėjimą, normas ir kultūrą.³

---

1. L. Calmfors, „How well is the Nordic Model doing? Recent performance and future challenges“, T. Valkonen & V. Vihriälä (eds.), *The Nordic Model – Challenged but Capable of Reform* (2014). Reikia pažymėti, kad po finansų krizės Islandijos nacionalinė skola nebėra tokia maža, kaip kitų Šiaurės šalių.

Asmens pasitikėjimas socialiniais veikėjais, institucijomis ir reiškiniais gali skirtis. Pavyzdžiui, asmens pasitikėjimo politikais lygis gali skirtis nuo pasitikėjimo kitomis valdžios institucijomis lygio, o pasitikėjimas kaimynu ar kolega gali būti dar kitoks. Praktiškai vertinant pasitikėjimą mokslinių tyrimų metu įprasta išsamiau išnagrinėti tai, kas dažnai vadinama socialiniu pasitikėjimu. Socialinis pasitikėjimas – tai laipsnis, kuriuo žmonės pasitiki nepažįstamaisiais.⁴ Tyrėjai paprastai teigia, kad išmatuoto asmens socialinio pasitikėjimo lygmens išplėtimas iki visuomenės lygmens leidžia palyginti skirtingų socialinių ir geografinių sričių socialinį kapitalą.

Taigi, socialinis pasitikėjimas gali būti laikomas individo suvokimu apie tai, kas yra žmogaus prigimtis. Daugeliu atžvilgių socialinis pasitikėjimas yra susijęs su lūkesčiais, kad nepažįstamieji laikysis tam tikrų normų ir neturės nesąžiningų ketinimų. Kitaip tariant, socialinis pasitikėjimas atskleidžia, kaip individas vertina visuomenės, kurioje jis gyvena, moralės lygį.⁵

Socialinis pasitikėjimas – tai laipsnis, kuriuo žmonės pasitiki nepažįstamaisiais.

Socialinis pasitikėjimas gali būti laikomas individo nuomone apie moralinį visuomenės lygį; jis rodo, ar tikrai galima pasitikėti kitais žmonėmis. Atskirų individų atsakymus į klausimą, ar tikrai galima pasitikėti kitais, išplėtus iki visuomenės lygmens, galima palyginti skirtingų visuomenių socialinio kapitalo lygį.

Pasitikėjimo nauda

Dėl pasitikėjimo padarinių santykinai sutariama; juos galima suskirstyti į ekonominius ir kitus padarinius. Gausios ir išsamios mokslinės literatūros autorių nuomonė yra beveik vieninga, t.y., visuomenė, kurioje socialinio pasitikėjimo lygis yra aukštas, turi daug privalumų tiek asmeniui, tiek visuomenei. Be abejonės, dauguma mūsų pageidautų gyventi visuomenėje, kurioje socialinio pasitikėjimo lygis yra aukštas, o ne tokioje, kur toks pasitikėjimo lygis yra žemas.

Daugeliu atžvilgių socialinis pasitikėjimas yra naudingas ekonomikai.⁶ Labiau siai dėmesį traukia tai, kad visuomenei, kurioje pasitikėjimo lygis yra aukštas, yra mažiau būdingi formalumai, konfliktai ir teisiniai procesai. Pasitikėjimą galima laikyti poreikio tikrinti kitų asmenų veiksmus nebuvimu.⁷ Ekonominiu požiūriu socialinis pasitikėjimas ekonomikoje mažina sandorio kaštus, t.y. su sutarčių laikymosi užtikrinimu susijusias išlaidas. Ir atitinkamai, kai socialinis pasitikėjimas yra mažas, valstybės institucijos turi dėti dideles pastangas tikrinant, ar yra laikomasi formalių ir dokumentais patvirtintų įstatymų. Tam gaištamasis laikas, kurį būtų galima išnaudoti produktyviam darbui.

Aukštas socialinio pasitikėjimo lygis ekonomikoje mažina sandorio kaštus ir teikia kitokią ekonominę naudą.

Aukštas pasitikėjimo lygis taip pat naudingas ir prekybai, nes sandorių kaštai yra mažesni.⁸ Kita ekonominė nauda yra tai, kad didelis pasitikėjimas padeda sukurti palankias sąlygas investicijoms.⁹

2. R. Putnam, *Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy* (1993).

3. Materialus būdas įtraukti pasitikėjimą į neoklasikinę tyrimo tradiciją yra laikyti jį socialine norma, mažinančia informacijos šaltinio sudėtingumą. Žr. D. Furlong, *The Conceptualization of Trust in Economic Thought* (1996).

4. Tai kartais vadinama bendru pasitikėjimu.

5. Daugiau apie tai rašoma E.M. Uslaner, *The Moral Foundation of Trust* (2002).

6. Žr. pvz., G. Tabellini, „Culture and Institutions: Economic Development in the Regions of Europe“, *Journal of the European Economic Association* 8 (2010). Dėl kritinio teksto žr. F. Roth, „Does Too Much Trust Hamper Economic Growth?“, *Kyklos. International Review for Social Science* 62 (2009).

7. P.J. Zak & S. Knack, „Trust and Growth“, *The Economic Journal* 111 (2001). Aprašomas ir ypatingas atvejis, susijęs su poreikio kontroliuoti nebuvimu darbiname gyvenime. Žr. A. Ilsøe, „Between trust and control: company-level bargaining on flexible working hours in the Danish and German metal industries“, *Industrial Relations Journal* 41 (2010).

8. H.L.F. De Groot et al., „The Institutional Determinants of Bilateral Trade Patterns“, *Kyklos. International Review for Social Science* 57 (2004). Taip pat žr. F. Fukuyama, *Trust – The Social Virtues and the Creation of Prosperity* (1995).

9. Zak & Knack (2001).

FOTO: ODDLEIV APNESETH, NORDEN.ORG

Socialinis pasitikėjimas turi ne tik ekonominę naudą: jis taip pat gerina asmeninės laimės indeksą, supaprastina bendradarbiavimą, skatina politinę atsakomybę, stiprina demokratiją ir mažina nusikalstamumą.

Mokslinėje literatūroje teigiama, kad socialinis pasitikėjimas yra tam tikra ekonomikos skatinimo priemonė.¹⁰ Aarhuso universiteto mokslininkas Christian Bjørnskov apžvelgė empirinius tyrimus ir apskaičiavo, kad socialinio pasitikėjimo padidėjimas dešimčia procentinių punktų gali padidinti ekonomikos augimą puse procentinio punkto.

Socialinis pasitikėjimas turi kitą poveikį, kuris ne iškart atsispindi ekonomikoje, bet yra naudingas tiek asmeniui, tiek visuomenei. Pavyzdžiui, keletas tyrimų rodo, kad pasitikėjimas ir individuali laimė yra glaudžiai susiję; žmonės jaučiasi gerai gyvendami visuomenėje, kurioje pasitikima vienas kitu.¹¹ Kitas teigiamas poveikis yra tas, kad socialinis pasitikėjimas supaprastina bendradarbiavimą ir skatina altruistinius gyventojų poelgius.¹²

Apskritai daugiau pasitikintys žmonės yra labiau linkę manyti, kad jie gali geriau kontroliuoti savo gyvenimą ir geriau išnaudoti gyvenimo suteikiamas galimybes.¹³ Pasitikėjimas taip pat yra laikomas svarbiu veiksmu, skatinančiu įsitraukimą į politinį gyvenimą ir demokratijos visuomenėje vystymąsi.¹⁴ Taip pat pastebimas ir palankus poveikis nusikalstamumui, t.y. nusikalstamumas mažėja.¹⁵

10 Fukuyama (1995). Taip pat žr. O. Blanchard et al., Unemployment, Labour-Market Flexibility and IMF Advice: Moving Beyond Mantras (2013). Bjørnskov, C., „The Determinants of Trust“, *Ratio Working Papers* (2005). C. Bjørnskov, „Economic Growth“, G.L.H. Svendsen & G.T. Svendsen (eds.), *Handbook of Social Capital* (2009).

11. Žr. pvz., A. Rodríguez-Pose & V. von Berlepsch, Social Capital and Individual Happiness in Europe, *Bruges European Economic Research Papers* 25 (2012). Įdomu tai, kad Šiaurės Europoje koreliacija yra silpniausia.

Išsamioje šios srities mokslinėje literatūroje svarstoma, kad kartais gali būti sunku atskirti tai, kas sukuria socialinį pasitikėjimą, ir tai, kas yra socialinio pasitikėjimo rezultatas. Pavyzdžiui, yra įmanoma ir tikėtina, kad ekonomikos augimas visuomenėje sukuria socialinį pasitikėjimą, o tai savo ruožtu skatina tolesnį augimą.¹⁶ Tas pats galioja ir priešingu atveju: prastėjant ekonominei situacijai pasitikėjimas mažėja, tai savo ruožtu neigiamai veikia pasitikėjimui turinčius įtaką veiksnius. Kitaip tariant, pasitikėjimo ir jo pasekmių santykį galima prilyginti amžinam ginčui, kas buvo pirmiau – višta ar kiaušinis. Tokiame kontekste dera pažymėti, kad esant palankiai situacijai socialinis pasitikėjimas visuomenėje gali turėti teigiamą poveikį, kai pasitikėjimas ir jo pasekmės vienas kitą papildo, tuo tarpu susiklosčius nepalankiai situacijai iškyla grėsmė, kad jie susilpnins vienas kitą.

Šiaurės šalių pasitikėjimas

Populiariausias būdas įvertinti socialinį pasitikėjimą Europoje yra Europos socialinis tyrimas. Tyrimai pradėti 2001 m. ir nuo to laiko atliekami kas dvejus metus. Kiekvienoje dalyvaujančioje šalyje respondentai pagal dešimtbalę skalę įvertina, kiek jie pasitiki kitais žmonėmis.

Naujausi turimi rezultatai yra iš 2014 m. tyrimo, jie rodo, kad Šiaurės šalys užėmė keturias pirmas pozicijas. 2014 m. Islandija duomenų nepateikė, tačiau atitinkamo 2012 m. atlikto tyrimo rezultatai parodė, kad svertinis vidurkis yra toks pats kaip ir Švedijoje.¹⁷ Vienas ypač įdomus faktas apie Islandiją yra tas, kad po finansų krizės, kad ir kaip paradoksaliai tai atrodytų, socialinio pasitikėjimo lygis tarp Islandijos gyventojų išaugo.¹⁸

Šiaurės regionas išsiskiria aukštu pasitikėjimo lygiu. Tai nereiškia, kad kitose šalyse socialinio pasitikėjimo trūksta, tačiau retoje kurioje šalyje socialinio pasitikėjimo lygis bent iš dalies prilygsta pasitikėjimui Šiaurės šalyse. Be Šiaurės šalių, vienintelė šalis, kurios vidurkis viršijo 6, buvo Nyderlandai. Visų dalyvaujančių šalių vidurkis vos viršija 5 balus.

Remiantis Europos socialinio tyrimo duomenimis, Šiaurės šalyse socialinio pasitikėjimo lygis yra aukščiausias iš visų tyrimo dalyvaujančių šalių.

Pasitikėjimo tyrimų srityje Šiaurės regionas kartais apibūdinamas kaip „Šiaurės šalių fenomenas“.¹⁹

---

12. Putnam (1993).

13. Žr. B. Rothstein, „Corruption and Social Trust: Why the Fish Rots from the Head Down“, *Social Research* 80 (2013). Taip pat žr. A. Leung et al., „Searching for Happiness: The Importance of Social Capital“, *Journal of Happiness Studies* 12 (2011).

14. R. Putnam, *Bowling Alone. The Collapse and Revival of American Community* (2000). Taip pat yra pranešimas, kuriame teigiama, kad tam tikromis sąlygomis pasitikėjimas gali būti naudingas autoritariniam valdymui. Žr. pvz., D. Acemoglu et al., „Chiefs: Economic Development and Elite Control of Civil Society in Sierra Leone“, *Journal of Political Economy* 122 (2014).

15. B.P. Kennedy et al., „Social capital, income inequality and firearm violent crime“, *Social Science and Medicine* 47 (1998).

16. C. Bjørnskov, „Economic Growth“, G.L.H. Svendsen & G.T. Svendsen (eds.), *Handbook of Social Capital* (2009).

17. R.F. Andersen & P.T. Dinesen, „Social Capital in the Scandinavian Countries“, Forthcoming P. Nedergaard & A. Wivel (eds.), *Routledge Handbook on Scandinavian Politics*.

18. K. Growiec et al., „Social Capital and the Financial Crisis: The Case of Iceland“, *CIES e-Working Papers* 138 (2012).

19. J. Delhey & K. Newton, „Predicting Cross-National Levels of Social Trust in Seven Societies: Global Pattern or Nordic Exceptionalism?“, *European Sociological Review* 29 (2013).

Socialinis pasitikėjimas Europos šalyse pagal 2014 m. Europos socialinio tyrimo duomenis.

Nulis reiškia visišką pasitikėjimo nebuvimą, o dešimt reiškia absoliutų pasitikėjimą kitais žmonėmis.

Šalis	Vidurkis	Šalis	Vidurkis
Danija	6,90	Belgija	5,02
Suomija	6,74	Austrija	4,98
Norvegija	6,62	Lietuva	4,94
Švedija	6,25	Ispanija	4,83
Nyderlandai	6,03	Prancūzija	4,61
Šveicarija	5,72	Čekija	4,59
Estija	5,57	Vengrija	4,17
Jungtinė Karalystė	5,37	Slovėnija	4,07
Airija	5,23	Lenkija	3,92
Izraelis	5,17	Portugalija	3,63
Vokietija	5,17		

Pasitikėjimas Šiaurės šalyse nėra pasiskirstęs tolygiai. Pasitikėjimo skirtumai Suomijoje ir Švedijoje yra šiek tiek didesni nei Norvegijoje ir Danijoje. Tai reiškia, kad palyginti su Švedija ir Suomija, socialinis pasitikėjimas Norvegijoje ir Danijoje geografiškai pasiskirstęs tolygiau. Tuo pačiu metu skirtumai tarp Suomijos ir Švedijos yra mažesni nei skirtumai kitose Europos šalyse, tai rodo didesnį geografinį pasitikėjimo lygio netolygumą.²⁰

Žvelgiant iš pasaulinės perspektyvos žemiausias pasitikėjimo lygis įprastai yra būdingas Vidurio Rytams, Afrikai ir kai kuriems Lotynų Amerikos regionams.²¹ Žemas pasitikėjimo lygis mažas pajamas gaunančiose šalyse tampa kliūtimi vystymuisi.

Pasitikėjimo augimas Šiaurės šalyse

Du modeliai aiškina, kaip atsiranda pasitikėjimas. Vienas modelis daugiausia dėmesio skiria socialinėms sąlygoms, o kitas didesnį dėmesį skiria visuomeninėms institucijoms. Šie du modeliai nebūtinai yra nesuderinami tarpusavyje, jie gali būti laikomi papildančiais vienas kitą.

Kadangi socialinio pasitikėjimo lygis skirtingose visuomenėse ir šalyse skiriasi, mokslininkai domėjosi ir studijavo, kaip atsiranda pasitikėjimas. Buvo taikomi du metodai: pagal vieną modelį daugiausia dėmesio skiriama socialinėms sąlygoms, o pagal kitą – institucinėms sąlygoms. Socialinių sąlygų svarbą pabrėžiantis modelis įsitraukimą į darbinį gyvenimą ir pilietinę visuomenę išskiria kaip svarbiausius kuriant pasitikėjimą per ilgalaikį laikotarpį. Antrasis, daugiausia dėmesio instituciniams veiksniams skiriantis modelis, daugiau dėmesio skiria politinėms ir ekonominėms institucijoms bei socialiniams ir ekonominėms rezultatams. Šie du požiūriai nėra nesuderinami, jie gali būti laikomi papildančiais vienas kitą.

20. P.T. Dinesen & K.M. Sønderskov, „Trust in a Time of Increasing Diversity: On the Relationship between Ethnic Heterogeneity and Social Trust in Denmark from 1979 until Today“, *Scandinavian Political Studies* 35 (2012).

21. B. Rothstein & E.M. Uslaner, „All for All. Equality, Corruption and Social Trust“, *World Politics* 58 (2005). Taip pat žr. H. Höjer, „Sveriges unika tillit sjunker: Kan man lita på folk?“, *Forskning och Framsteg* 8 (2014).

Kopenhagos universiteto mokslininkai Rasmus Fonnesbæck Andersen ir Peter Thisted Dinesen išanalizavo keletą tyrimų ir pateikė išvadą, kad Šiaurės šalims aukštas socialinio kapitalo lygis buvo būdingas nuo ankstyvųjų laikų. Kitais tyrimais buvo mėginama patvirtinti šią išvadą, pavyzdžiui, tiriant į JAV emigravusius švedus, kurie išvykdami kartu su savimi pasiėmė ir pasitikėjimą: netgi po kelių kartų amerikiečių, turinčių skandinaviškų šaknų, socialinio pasitikėjimo lygis yra aukštesnis lyginant su kitais amerikiečiais.²² Pavyzdžiui, mokslininkai nustatė, kad protestantizmo paplitimas Šiaurės šalyse buvo svarbus dideliame pasitikėjime. O būtent, buvo teigiama, kad socialiniam pasitikėjimui vystytis leido hierarchijos nebuvimas protestantizme.²³ Kiti tyrimai nagrinėjo dar senesnius, netgi vikingų laikus, ir teigė, kad dideliame pasitikėjime svarbią įtaką turėjo ankstyvosios valdymo sistemos ir prekybos tinklai.²⁴

Grynai metodiniu požiūriu yra sudėtinga apibrėžti šio ankstyvojo Šiaurės šalių pasitikėjimo mastą. Vargu, ar pasitikėjimo lygiai, kuriuos mes galime išmatuoti šiandien, yra labai susiję su istoriniu pasitikėjimu. Taip pat yra labai tikėtina, kad ilgalaikėje istorinėje perspektyvoje pasitikėjimas Šiaurės šalių visuomenėse kito. Vis dėlto šiais laikais pasitikėjimo lygis yra išaugęs, tuo tarpu daugelyje kitų ne Šiaurės šalių jis mažėjo, ypač pastaraisiais dešimtmečiais.²⁵ Todėl kyla įdomus klausimas, kodėl šiais laikais pasitikėjimas Šiaurės šalyse tapo toks didelis. O tiksliau, klausimas yra, kaip ankstyvosios pasitikėjimo Šiaurės regione formos vystėsi šalims tampant šiuolaikinėmis visuomenėmis ir kodėl pasitikėjimas išaugo pastaraisiais metais?

Palyginti nesena šių laikų Šiaurės šalių pasitikėjimo istorija prasidėjo nuo didžiausių visuotinių judėjimų atsiradimo XIX a. antrojoje pusėje. „Visuomeniniai judėjimai“ – tai bendrinis pavadinimas, apimantis tokius judėjimus kaip blaivybės sąjūdis, nacionalinis atgimimas ir darbininkų kova už savo teises. Šių judėjimų pagrindas daugiausia sutapo su plataus masto Šiaurės šalių visuomenės pertvarkymu.²⁶

Visuomeninių organizacijų, kurios kilo iš tokių judėjimų, struktūros ir funkcijų atsiradimas turėjo labai didelę įtaką tradicijai Šiaurės regione.²⁷ Palyginti su kitomis šalimis, Šiaurės šalių organizacijos žymiai dažniau buvo savanoriškos, vietinės ir suformuotos narystės pagrindu, joms buvo būdingi demokratiniai sprendimų priėmimo procesai. Savanoriškų organizacijų kultūra išlaikė visuomenės vienybę, skatino stiprias vietas pasitikėjimo ir pagarbos normas, kurios savo ruožtu skatino ir lengvino bendradarbiavimą. Organizacijų struktūra šiam svarbiam aspektui Šiaurės regione suteikė papildomą dimensiją.

Organizacijų tradicijos Šiaurės regione pasekmė yra ta, kad ji padėjo sustiprinti pasitikėjimą tarp organizacijų. Nors iš pradžių daugelio organizacijų interesai buvo prieštaringi, tarpusavio derybos leido pasiekti aukštą abipusio pasitikėjimo lygį.²⁸

Aukštas socialinio kapitalo lygis Šiaurės šalims buvo būdingas nuo ankstyvųjų laikų, tačiau greičiausiai socialinio pasitikėjimo lygis skirtingais laikais buvo nevienodas.

Šių laikų pasitikėjimo istorija prasidėjo nuo XIX a. savanoriškų organizacijų įsisteigimo.

Organizacijos dažnai buvo savanoriškos, vietinės ir suformuotos narystės pagrindu, joms buvo būdingi demokratiniai sprendimų priėmimo procesai.

Organizacijos skatino stiprias pasitikėjimo ir pagarbos normas, kurios savo ruožtu skatino ir lengvino bendradarbiavimą.

22. L. Trägårdh, „Den dumme svensken och allemansrättens magi“, L. Trägårdh (ed.), Tilliten i det moderna Sverige. *Den dumme svensken och andra mysterier* (2009).

23. Dėl diskusijos šia tema, įskaitant nuorodas į kitus tyrimus, žr. C. Bjørnskov, „The Determinants of Trust“, *Ratio Working Papers* (2005).

24. G.L.H. Svendsen & G.T. Svendsen, „How did trade norms evolve in Scandinavia? Long-distance trade and social trust in the Viking age“, *Economic Systems* 40 (2016).

25. Žr. Andersen & Dinesen (Forthcoming).

26. Dėl diskusijos švedų kalba apie struktūrinius pertvarkymus XIX a., visuotinius judėjimus ir jų santykį su pasitikėjimu, žr. G. Svedin, „En ohyra på samhällskroppen“: Kriminalitet, kontroll och modernisering i Sverige och Sundsvallsdistriktet under 1800- och det tidiga 1900-talet (2015).

27. B. Rothstein, „Social Capital in Scandinavia“, *Scandinavian Political Studies* 26 (2001).

28. A. Ilsoe, „The Flip Side of Organized Decentralization: Company-Level Bargaining in Denmark“, *British Journal of Industrial Relations* 50 (2012).

Šiaurės šalių organizacijų kultūra buvo subsidijuojama iš mokesčių pinigų. Valstybės požiūris organizacijų atžvilgiu taip pat buvo atviras.

Organizacijos su valstybe palaikė glaudžius santykius.²⁹ Taip susiklostė, kad jau ankstyvosios Šiaurės šalių istorijos laikais, priešingai nei daugelyje kitų šalių, visuomenė nelaukė valstybės kartu su įstatymo leidėjais savo priešų.³⁰

Šiaurės šalių organizacijų kultūra taip pat buvo subsidijuojama iš mokesčių pinigų. Tokiu būdu susiformavo pilietinė visuomenė, dirbanti lygiagrečiai su valstybe nepaisant to fakto, kad organizacijos ir kritikuoja valstybę ar valstybės politiką.

Narystė organizacijose ir atvira valstybės pozicija padėjo sukurti pagrindą valdžios išskaidymui. Tai savo ruožtu padėjo didinti pasitikėjimą institucijomis, taip pat visuomenėje stiprėjo ir bendrasis socialinis pasitikėjimas.³¹ Toks reiškinys tikriausiai geriausiai pastebimas Švedijoje, kur organizacijų ir valstybės santykiai tapo tokie artimi, kad tam tikru laikotarpiu buvo galima sakyti, jog organizacijos pradėjo jungtis su valstybės aparatu.³² Šį reiškinį galima būtų apibūdinti kaip korporacinę visuomenę, kurioje asmuo įgyja didelę politinę įtaką būdamas organizacijos nariu (o ne, pavyzdžiui, dalyvaudamas protesto judėjimuose).

Per pastaruosius dešimtmečius visuotinių judėjimų svarba, kaip ir tradicinių organizacijų narių skaičius, sumažėjo. Tačiau narių skaičius naujo tipo organizacijose išaugo. Tokios organizacijos sutinkamos ne tik sporto ir kultūros, bet ir aplinkosaugos bei kitose politinėse srityse.³³ Visuomeninis organizacijų kultūros vaidmuo sumažėjo, nes naujos organizacijos nėra tokios pačios, kaip ankstesnės visuotinio judėjimo organizacijos. Jos yra paremtos pasyvia naryste ir profesionaliu administravimu. Dėl to bendra organizacijų svarba socialiniam pasitikėjimui sumažėjo, tačiau tuo pačiu metu organizacijos vis dar išlieka svarbios išsaugant tam tikras normas, kurios turi įtakos ilgalaikiam pasitikėjimui visuomenėje.

Nepaisant pasikeitusios organizacijų struktūros, Sønderskov ir Dinesen pastebėjo ženklų socialinio pasitikėjimo augimą nuo 1980 m. Švedijoje, Norvegijoje ir Danijoje. Anot šių mokslininkų, tai visų pirma susiję su sąžiningais visuomeninių institucijų veiksmais ir žemu korupcijos lygiu.³⁴

Šiaurės šalių gyventojams, palyginti su kitų Europos šalių gyventojais, būdingas ne tik didesnis bendras socialinis pasitikėjimas, bet ir didesnis pasitikėjimas teismų sistema ir politikais.³⁵ Daugelis mokslininkų nurodė, kad Šiaurės šalys yra „mažiausiai korumpuotos“ pasaulyje.

---

29. Kartkartėmis kildavo diskusijos, ar egzistuoja konfliktas tarp valstybės ir pilietinės visuomenės. Norėdami sužinoti apie tai daugiau, žr. L. Bennich-Björkman et al., *Civilsamhället, Demokratiutredning VIII* (1999).

30. L. Trägårdh, „The Historical Incubators of Trust in Sweden. From the Role of Blood to the Rule of Law“, M. Reuter et al., *Trust and Organizations: Confidence across Borders* (2013). Taip pat žr. Andersen & Dinesen (Forthcoming) ir P. Selle, „The transformation of the voluntary sector in Norway: a decline in social capital“, van Deth et al., *Social Capital and European Democracy* (1999). Taip pat pvz., žr. interviu su Trägårdh ir Rothstein, Höjer (2014).

31. Tai paremta argumentais, išsakytais Andersen & Dinesen (Forthcoming) ir K.M. Sønderskov & P.T. Dinesen, „Danish Exceptionalism: Explaining the Unique Increase in Social Trust in Denmark Over the Past 30 Years“, *European Sociological Review* 30 (2014). Dėl ankstesnės diskusijos žr. B. Rothstein & D. Stolle, „Introduction: Social Capital in Scandinavia“, *Scandinavian Political Studies* 26 (2003). Dėl bendros diskusijos apie pasitikėjimo ir protestų arba priklausymo visuomeninėms institucijoms ryšį, žr. J.F. Valencia et al., „Social trust and political protest: The mediating role of the value of Power Distance“, *Psicología Política* 40 (2010).

32. B. Rothstein, *Den korporativa staten* (1992).

33. Žr. pvz., L. Torpe, „Foreningsdanmark“, P. Gundelach (ed.) *Små og Store Forandringer. Danskernes Værdier siden 1981* (2011) ir Rothstein (2001).

34. Sønderskov & Dinesen (2014). Danijos pavyzdys yra ypač įdomus, nes vos per kelis dešimtmečius pasitikėjimo lygis ženkliai išaugo ir tapo aukščiausiu pasaulyje.

35. Calmfors (2014).

Placering	Land	Indeks
1	Danija	90
2	Naujoji Zelandija	90
3	Suomija	89
4	Švedija	88
5	Šveicarija	86
6	Norvegija	85
7	Singapūras	84
8	Nyderlandai	83
9	Kanada	82
10	Vokietija	81
10	Jungtinė Karalystė	81
10	Liuksemburgas	81

„Transparency International“
korupcijos suvokimo indeksas
2016 m.

Tai patvirtina „Transparency International“ korupcijos suvokimo indeksas 176 šalyse ir teritorijose visame pasaulyje.³⁶ Į šalių su aukščiausiu indeksu dešimtuką patenka keturios Šiaurės šalys, o Islandija, kurios indeksas 78, yra 14 vietoje.

Valstybė atlieka ir kitas funkcijas, susijusias su pasitikėjimu visuomene. Tyrimai taip pat parodė, kad kartu su tokiais veiksniais kaip suvokiamas institucijų sąžiningumas ir žemas korupcijos lygis, visuotinėms gerovės valstybėms taip pat būdingas aukštas pasitikėjimo lygis.³⁷ Šiaurės šalių gerovės valstybė iš esmės stengiasi neleisti susikurti skurstančiai visuomenės klasei, kuri sutinkama šalyse, kuriose veikia anglosaksų ar kontinentinis socialinės gerovės modeliai, kai išmokos yra susietos su griežtesnėmis sąlygomis ir paskirstomos atsižvelgiant į poreikį.³⁸

Galima daryti prielaidą, kurią dažnai patvirtina tyrimai, kad visuomenės homogeniškumas stiprina socialinį pasitikėjimą. Tai ypač pasakytina apie pajamų lygybę, bet tam tikru mastu galioja ir kalbiniam bei etniniam panašumui. Socialinio pasitikėjimo ir turtingos atskirties tarpusavio ryšys iš esmės gali būti paaiškintas suvokiama neteisybe, kai esant dideliems pajamų skirtumams žmonės nebemano besidalinantys „tuo pačiu likimu“. Klasikiniame tyrime Francis Fukuyama kalba apie pasitikėjimo ribas: kuo labiau esate panašus į kitus, tuo labiau esate linkęs jais pasitikėti.³⁹ Kalbant apie turtingą lygybę, dažniausiai pabrėžiamas nuolat skurstančios visuomenės klasės nebuvimas, bet taip pat svarbu ir tai, kad turtingų žmonių pajamos nebūtų laikomos pernelyg nesąžiningos.⁴⁰

Tokia visuotinė gerovės valstybė, kokia yra susiformavusi Šiaurės šalyse, prisidėjo prie socialinio pasitikėjimo užkirdama kelią skurstančiųjų klasių susidarymui.

Homogeniškoms visuomenėms, ypač socialiniu ir ekonominiu požiūriu, įprastai būdingas aukštas socialinio pasitikėjimo lygis.

„Kuo panašesnis į kitus esi, tuo labiau esi linkęs jais pasitikėti.“

36. S. Holmberg & B. Rothstein (eds.), *Good Government: The Relevance of Political Science* (2012).

37. B. Rothstein, „Corruption, Happiness, Social Trust and the Welfare State: A Causal Mechanisms Approach“, *QoG Working Paper Series 9* (2010).

38. Rothstein & Stolle (2003).

39. Fukuyama (1995).

40. Žr. pvz., J. You, „Social Trust: Fairness Matters More than Homogeneity“, in *Political Psychology* 33 (2012)

Kiti socialinio pasitikėjimo Šiaurės regione augimui pastaraisiais dešimtmečiais palankūs veiksniai yra aukštas gyventojų išsilavinimo lygis⁴¹ ir žemas ilgalaikio nedarbo lygis.⁴²

Grėsmės pasitikėjimui Šiaurės šalyse

Pasitikėjimas Šiaurės šalyse vystėsi daugelį dešimtmečių ar net šimtmečių vykstant įvairiems istoriniams procesams, jo negalima laikyti savaime suprantama duotybe. Šiuo metu pasitikėjimui Šiaurės regione kyla daug grėsmių.

Sumažėjus socialiniam pasitikėjimui bus sunkiau išlaikyti bendras normas. Asmenys taip pat bus mažiau linkę prisidėti prie visuomenės.

Socialinį pasitikėjimą sunku sukurti, o sukūrus labai lengva prarasti.

Iš pradžių reikėtų nustatyti, ką visuomenė rizikuoja prarasti tuo atveju, jeigu socialinis pasitikėjimas smuktų. Iš principo žmonės gali pradėti manyti, kad kiti piliečiai yra veltėdžiai ar išlaikytiniai, dėl to gali tapti sunku išlaikyti bendras normas, o asmenys taps mažiau linkę prisidėti prie visuomenės gerovės. Geteborgo universiteto profesorius Bo Rothstein tokį santykį pavadino socialiniais spąstais.⁴³ Jis iliustruoja, kokios gali būti socialinio pasitikėjimo sumažėjimo pasekmės: asmuo mano, kad nebėra taip svarbu mokėti mokesčius, deramai naudotis socialinio draudimo sistema, rūšiuoti savo atliekas, gerbti įstatymus ir netoleruoti korupcijos.

Daugeliu atveju sumažėjusio socialinio pasitikėjimo poveikis yra priešingas anksčiau aptartai ilgalaikiai jo naudai. Esant silpnai ekonomikai piliečiai jaučiasi mažiau laimingi, tai taip pat turi neigiamą įtaką visuomenės funkcionavimui, atsiranda didesnio nusikalstamumo grėsmė ir susiduriama su didesniais sunkumais išlaikant demokratijos pagrindą.

Turbūt didžiausias pavojus yra tai, kad pasitikėjimą vienas kitu praradusiems žmonėms bus sunku jį atkurti netgi žinant, kad didesnis bendradarbiavimas kiekvienam duotų naudos.⁴⁴

Su kokiais konkrečiais iššūkiais susiduria Šiaurės šalių visuomenės? Kai kurios iš jų galima sieti su didėjančiu Šiaurės šalių visuomenių heterogeniškumu, kurį lemia, pavyzdžiui, padidėję ekonominiai skirtumai, imigracija⁴⁵ ir politinis susiskaidymas.⁴⁶

Korupcijos padidėjimas greičiausiai turėtų neigiamą įtaką socialiniam pasitikėjimui.

Vienas visiškai skirtingas iššūkis – tai korupcija. Pasauliniame kontekste Šiaurės regionas išsiskiria žemu korupcijos lygiu. Tačiau jei pastaraisiais metais Šiaurės visuomenėse pasitikėjimas gerokai sustiprėjo dėl žemo valdžios institucijų korupcijos lygio, priežastinis ryšys gali lengvai pakreipti svarstyklės į priešingą pusę; netgi nedidelis korupcijos padidėjimas gali turėti didelį neigiamą poveikį socialiniam pasitikėjimui.⁴⁷ Vienas iš būdų tai išreikšti yra toks: kuo labiau mes esame įsitikinę, kad kiti žmonės yra korumpuoti, tuo didesnė tikimybė, kad tai yra tiesa.

41. S. Knack & P.J. Zak, „Building Trust: Public Policy, Interpersonal Trust, and Economic Development“, *Supreme Court Economic Review* 10 (2002).

42. Uslaner (2002).

43. B. Rothstein, *Sociala föllor och tillitens problem* (2003). Taip pat žr. Rothstein (2013).

44. Rothstein (2013).

Pasitikėjimo padidėjimas Šiaurės regione yra susijęs su suvokiamu visuomeninių institucijų veiksmų sąžiningumu. Suvokiamas sąžiningumas gali sumažėti ne tik dėl padidėjusios korupcijos, bet ir dėl to, kad priimami sprendimai gali pasirodyti esą neteisėti, jeigu, pavyzdžiui, valdžios institucijos netinkamai naudos mokestines pajamas.

Neigiamą įtaką socialiniam pasitikėjimui Šiaurės šalyse galėtų turėti didelis ir ilgalaikis nedarbas. Tai daugiausia susiję su išaugusiais ekonominiais skirtumais visuomenėje.

Šioje apžvalgoje buvo pabrėžtas itin visuomeninių organizacijų vaidmuo kuriant socialinį pasitikėjimą Šiaurės šalyse. Šiame dokumente nėra aprašoma, kiek šių organizacijų kultūra Šiaurės šalyse susilpnėjo, ar tai, su kokio masto pavojumi ji susiduria. Tačiau jei organizacijų padėtis blogėja, tai yra ne tik jų pačių problema, tai gali turėti neigiamos įtakos ilgalaikiam pasitikėjimo lygiui visuomenėje, nes visuomeninės organizacijos padeda išlaikyti socialines pasitikėjimo ir pagarbos normas.

Apžvalgoje buvo išskirtos kai kurios grėsmės, kylančios pasitikėjimui Šiaurės šalyse. Svarbu rimtai įvertinti šias grėsmes, tačiau tuo pačiu metu svarbu išsaugoti pusiausvyrą. Dauguma iššūkių nėra nauji, jie egzistavo kelis pastaruosius dešimtmečius. Nepaistant to, bendras socialinis pasitikėjimo lygis Šiaurės visuomenėse ir toliau kyla.

Tarp kitų iššūkių yra didėjantis Šiaurės šalių visuomenių heterogeniškumas ir didelio bei ilgalaikio nedarbo grėsmė.

Grėsmės socialiniam pasitikėjimui Šiaurės šalyse būtina įvertinti atsakingai, tačiau tuo pačiu metu svarbu išsaugoti pusiausvyrą. Nepaisant sunkumų, su kuriais susiduriama pastaraisiais dešimtmečiais, socialinio pasitikėjimo lygis Šiaurės visuomenėse ir toliau kyla.

---

45. Dėl bendros diskusijos šia tema žr., R. Putnam, „*E Pluribus Unum: Diversity and Community in the Twenty-First Century*“, *Scandinavian Political Studies* 30 (2007). Padidėjusios imigracijos poveikis nėra toks akivaizdus bendru lygmeniu, bet yra labiau pastebimas vietos bendruomenėse, kuriose socialinis pasitikėjimas yra jautresnis. L. Trägårdh et al., *Den svåla svenska tilliten* (2013). Taip pat žr. NOU 2017:2, *Integrasjon og tillit. Langsiktige konsekvenser av høy innvandring* (2017).

46. L. Mason, „I Disrespectfully Agree: The Differential Effects of Partisan Sorting on Social and Issue Polarization“. *American Journal of Political Science* 59 (2014). Taip pat žr. C. Rapp, „Moral opinion polarization and the erosion of trust“, *Social Science Research* 58 (2016).

47. P. Bardhan, „Corruption and Development: A Review of the Issues“, *Journal of Economic Literature* 35 (1997)

FOTO: SCANPIX.DK

Išvados

Palyginti su beveik visomis kitomis pasaulio šalimis, Šiaurės šalyse socialinio pasitikėjimo lygis yra ypač aukštas. Kai kurie mokslininkai šį reiškinį vadina „Šiaurės šalių fenomenu“.

Socialinis pasitikėjimas yra tiek asmeninis, tiek visuomeninis turtas. Ši apžvalga atskleidė keletą jo naudos aspektų. Apskritai, visapusiškas socialinis pasitikėjimas tarp gyventojų – tai puikus dalykas, perkeltine prasme jį galima vadinti auksu.

Nors pasitikėjimas Šiaurės šalių visuomenėms yra svarbus turtas, tai nėra toks išteklius, kaip auksas, miškai ar nafta. Tai nėra turtas, kurį Šiaurės visuomenėms suteikė gamta ar dieviška apvaizda, pasitikėjimas buvo sukurtas per ilgą laikotarpį ir per įvairius sąveikaujančius procesus. Šiaurės šalių pasitikėjimo ištakos greičiausiai siekia dar vikingų laikus. Protestantizmo įsigalėjimas ir jį lydėjusi socialinių hierarchijų griūtis taip pat paskatino pasitikėjimą.

Tačiau pasitikėjimui ilgai, o ne iškart, sustiprėti padėjo XIX a. masiniai visuomeniniai judėjimai. Pagrindinė priežastis buvo ta, kad šie judėjimai padėjo įkurti visuomenines organizacijas, kurių nariai buvo paprasti vietos žmonės, ir kurios buvo valdomos laikantis demokratijos principų. Laikui bėgant Šiaurės šalių visuomeninės organizacijos užmezgė glaudžius santykius su valstybe, kuri jas palaikė finansiškai ir kitais būdais.

Kiti stiprų pasitikėjimų nulėmę veiksniai, ypač pastaraisiais dešimtmečiais, buvo sąžiningos visuomeninės institucijos, itin žemas korupcijos lygis ir visuotinė gerovės valstybė, kuri stengėsi neleisti atsirasti skurstančiai visuomenės klasei. Aukštas išsilavinimo lygis, mažas nedarbas ir homogeniška visuomenė, ypač ekonominiu požiūriu, yra kitos sritys, kuriose valstybė teigiamai prisidėjo prie pasitikėjimo stiprinimo.

Nuodugniau nagrinėjant Šiaurės šalių sėkmę, ypač ekonominiu požiūriu, o konkrečiau, kaip Šiaurės šalims pavyko išvengti visuotinio nuosmukio, įvykusio po 2008 m. finansų krizės, svarbu nesusikoncentruoti tik ties tuo faktu, kad Šiaurės regione yra subalansuotos skirtingos sistemos, mokesčiai, teisės aktai ir t.t. Vietoje to svarbu atidžiau nagrinėti, kaip valstybė ilgą laiką dirbo skaidriai, sąžiningai ir laikydamosi doros principų, bei įvertinti teigiamą tokio darbo poveikį – ne tik poveikį socialiniam pasitikėjimui.

Remiantis išnagrinėta Šiaurės šalių patirtimi galima sudaryti „instrukciją“, kaip valstybei reikėtų elgtis norint sustiprinti socialinį pasitikėjimą ilgalaikėje perspektyvoje:

- Būtina laikytis atvirumo ir skaidrumo principų, atsakingai valdyti mokesčines pajamas, kovoti su visais korupcijos požymiais, kad ir kokie nereikšmingi jie atrodytų.
- Turi būti sukurta bendra gerovės valstybė, kuri neleistų visuomenėje susiformuoti skurstančiųjų klasei.
- Reikia remti organizacijas, ne tik finansiškai. Apskritai yra naudinga, jeigu valstybė gali atvirai bendrauti su organizacijomis.
- Reikia kelti gyventojų išsilavinimo lygį. Kadangi yra svarbu išsaugoti gyventojų santykinį ekonominį homogeniškumą, ypač svarbu didelį dėmesį skirti tiems, kurių išsilavinimas yra žemas ir (arba) nebaigtas bei tiems, kuriems gresia pavojus neįgyti išsilavinimo / nebaigti išsilavinimo.
- Būtina kovoti su nedarbu, ypač ilgalaikiu nedarbu. Tai ypač taikoma efektyviam pabėgėlių ir imigrantų integravimui į darbo rinką.

Apibendrinant galima teigti, kad pasitikėjimas daugeliu atžvilgių Šiaurės šalių visuomenės išlaiko vieningas. Sunku įsivaizduoti, kaip tokie socialiniai modeliai, kurie yra Šiaurės šalyse, galėtų egzistuoti, jei piliečiai nepasitikėtų kitais ir netikėtų, kad kiti taip pat prisidės prie ekonomikos per mokesčių sistemą, ir jei netikėtų, kad valdžios institucijos teisingai ir veiksmingai tvarkys mokesčių įplaukas ir nebus korumpuotos. Šiaurės šalių pasitikėjimo negalima priimti kaip duotybės, jį būtina nuolat skatinti įvairiais visuomeniniais procesais. Išlieka klausimas, ar susilpnėjus socialiniam pasitikėjimui Šiaurės šalių visuomenės prarastų daugiau negu kitų šalių visuomenės; ir ne dėl to, kad Šiaurės šalyse pasitikėjimo lygis yra aukščiausias, bet dėl to, kad šių šalių socialinis modelis, o būtent visuomenės sutartis, yra pagrįstas aukštu socialinio pasitikėjimo lygiu.

- Acemoglu, D. et al., „Chiefs: Economic Development and Elite Control of Civil Society in Sierra Leone“, *Journal of Political Economy* 122 (2014).
- Andersen, R.F. & P.T. Dinesen, „Social Capital in the Scandinavian Countries“, Forthcoming in P. Nedergaard & A. Wivel (eds.), *Routledge Handbook on Scandinavian Politics*.
- P. Bardhan, „Corruption and Development: A Review of the Issues“, in *Journal of Economic Literature* 35 (1997).
- Bennich-Björkman, L. et al., *Civilsamhället, Demokratiutredning VIII* (1999).
- Bjørnskov, C., „The Determinants of Trust“, *Ratio Working Papers* (2005).
- Bjørnskov, C., „Economic Growth“, G.L.H. Svendsen & G.T. Svendsen (eds.), *Handbook of Social Capital* (2009).
- Blanchard, O. et al., *Unemployment, Labour-Market Flexibility and IMF Advice: Moving Beyond Mantras* (2013).
- Calmfors, L., „How well is the Nordic Model doing? Recent performance and future challenges“, T. Valkonen & V. Vihriälä (eds.), *The Nordic Model – Challenged but Capable of Reform*, (2014).
- De Groot, H.L.F et al., „The Institutional Determinants of Bilateral Trade Patterns“, *Kyklos. International Review for Social Science* 57 (2004).
- Delhey, J. & K. Newton, „Predicting Cross-National Levels of Social Trust in Seven Societies: Global Pattern or Nordic Exceptionalism?“, *European Sociological Review* 29 (2013).
- Dinesen, P.T. & K.M. Sønderskov, „Trust in a Time of Increasing Diversity: On the Relationship between Ethnic Heterogeneity and Social Trust in Denmark from 1979 until Today“, *Scandinavian Political Studies* 35 (2012).
- Fukuyama, F., *Trust: The Social Virtues and the Creation of Prosperity* (1995).
- Furlong, D., *The Conceptualization of Trust in Economic Thought* (1996).
- Growiec, K. et al., „Social Capital and the Financial Crisis: The Case of Iceland“, *CIES e-Working Papers* 138 (2012).
- Holmberg, S. & B. Rothstein (eds.), *Good Government: The Relevance of Political Science* (2012).
- Höjer, H., „Sveriges unika tillit sjunker: Kan man lita på folk?“, *Forskning och Framsteg* 8 (2014).
- Ilsøe, A., „Between trust and control: company-level bargaining on flexible working hours in the Danish and German metal industries“, *Industrial Relations Journal* 41 (2010).
- Ilsøe, A., „The Flip Side of Organized Decentralization: Company-Level Bargaining in Denmark“, *British Journal of Industrial Relations* 50 (2012).
- Kennedy, B.P. et al., „Social capital, income inequality and firearm violent crime“, *Social Science and Medicine* 47 (1998).
- Knack, S. & P.J. Zak, „Building Trust: Public Policy, Interpersonal Trust, and Economic Development“, *Supreme Court Economic Review* 10 (2002).
- Leung, A. et al., „Searching for Happiness: The Importance of Social Capital“, *Journal of Happiness Studies* 12 (2011).
- Mason, L., „I Disrespectfully Agree: The Differential Effects of Partisan Sorting on Social and Issue Polarization“. *American Journal of Political Science* 59 (2014).
- NOU 2017:2, *Integrasjon og tillit. Langsiktige konsekvenser av høy innvandring* (2017).

- Putnam, R., *Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy* (1993).
- Putnam, R., *Bowling Alone. The Collapse and Revival of American Community* (2000).
- Putnam, R., „*E Pluribus Unum: Diversity and Community in the Twenty-First Century*“, *Scandinavian Political Studies* 30 (2007).
- Rapp, C., „Moral opinion polarization and the erosion of trust“, *Social Science Research* 58 (2016).
- Rodríguez-Pose, A. & V. von Berlepsch, „Social Capital and Individual Happiness in Europe“, *Bruges European Economic Research Papers* 25 (2012).
- Roth, F., „Does Too Much Trust Hamper Economic Growth?“, *Kyklos. International Review for Social Science* 62 (2009).
- Rothstein, B., *Den korporativa staten* (1992).
- Rothstein, B., „Social Capital in Scandinavia“, *Scandinavian Political Studies* 26 (2001).
- Rothstein, B., *Sociala fällor och tillitens problem* (2003).
- Rothstein, B., „Corruption, Happiness, Social Trust and the Welfare State: A Causal Mechanisms Approach“, *QoG Working Paper Series* 9 (2010).
- Rothstein, B., „Corruption and Social Trust: Why the Fish Rots from the Head Down“, *Social Research* 80 (2013).
- Rothstein, B. & D. Stolle, „Introduction: Social Capital in Scandinavia“, *Scandinavian Political Studies* 26 (2003).
- Rothstein, B. & E.M. Uslaner, „All for All. Equality, Corruption and Social Trust“, *World Politics* 58 (2005).
- Selle, P., „The transformation of the voluntary sector in Norway: a decline in social capital“, in van Deth et al., *Social Capital and European Democracy* (1999).
- Svedin, G., „En ohyra på samhällskroppen“: *Kriminalitet, kontroll och modernisering i Sverige och Sundsvallsdistriktet under 1800- och det tidiga 1900-talet* (2015).
- Svendsen, G.L.H. & G.T. Svendsen, „How did trade norms evolve in Scandinavia? Long-distance trade and social trust in the Viking age“, *Economic Systems* 40 (2016).
- Sønderskov, K.M. & P.T. Dinesen, „Danish Exceptionalism: Explaining the Unique Increase in Social Trust in Denmark Over the Past 30 Years“, *European Sociological Review* 30 (2014).
- Tabellini, G., „Culture and Institutions: Economic Development in the Regions of Europe“, *Journal of the European Economic Association* 8 (2010).
- Torpe, L., „Foreningsdanmark“, P. Gundelach (ed.) *Små og Store Forandringer. Danskernes Værdier siden 1981* (2011).
- Trägårdh, L., „Den dumme svensken och allemansrättens magi“, L. Trägårdh (ed.), *Tilliten i det moderna Sverige. Den dumme svensken och andra mysterier* (2009).
- Trägårdh, L., „The Historical Incubators of Trust in Sweden. From the Role of Blood to the Rule of Law“, M. Reuter et al., *Trust and Organizations: Confidence across Borders* (2013).
- Trägårdh L., et al., *Den svala svenska tilliten* (2013).
- Uslaner, E.M., *The Moral Foundation of Trust* (2002).
- Valencia J.F. et al., „Social trust and political protest: the mediating role of the value of Power Distance“, *Psicologia Política* 40 (2010).
- You, J., „Social Trust: Fairness Matters More than Homogeneity“, *Political Psychology* 33 (2012).
- Zak, P.J. & S. Knack, „Trust and Growth“, *The Economic Journal* 111 (2001).

Šiaurės ministrų tarybos biuras Lietuvoje
Didžioji g. 5
LT 01128 Vilnius
www.norden.lt